

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמור, תשע"ה
מספר 1117בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

חוק הנכים

מיכאל קנובסקי

נאמר בפרשתנו: "דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן לְאמֹר, אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהִיו" (וי' כא: ז).

בזמננו, כאשר אפליית אדם עם מגבלות נחשבת לדבר בל ייעשה, ציווי ממין זה צורם לאוזנינו. דרשן בן זמננו, הרב בני לאו, כואב את כאבם של בעלי המומים וכותב: "פרשה זו, הממדרת את הנכים בגופם מעבודות המקדש, מעוררת התנגדות בחברה שמשתדלת להכיר במעמדן של כל הבריות כשוות מעלה"¹. פרשני ימי הביניים לא התרגשו מן הציווי הזה. רבנו חזקיה בר מנחם (החזקוני) הולך בעקבות אבן עזרא ומזכיר את פסילת הכוהנים בעלי המומים כדבר המובן מאליו: "אחר שהזכיר קדושת הכהנים, הזכיר המומין הפוסלים בהם" (חזקוני וי' כא: ז). לא רק שהחזקוני אינו רואה פגם בפסילת בעלי מומים, הוא אף ראה בזה המשך טבעי לציוויים בדבר קדושת הכוהנים הנזכרים בתחילת הפרשה, כגון איסורי החיתון המיוחדים לכוהנים. ואם כוהן נפסל לעבודה על ידי מעשים מחוץ לגופו, כגון נישואיו עם גרושה,² קל וחומר שהוא עלול להיפסל על ידי דברים שבגופו, כגון עקב מום. גם רש"י אינו רואה בציווי זה משום דבר חריג, והוא משווה את פסילת כוהן בעל מום לפסילת קרבן בעל מום. וזה לשונו: "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב" - אינו דין שיקרב. כמו: 'הקריבהו נא לפחתך' (מלא' א: ח) "וי' כא: יח). רש"י מביא את דברי הנביא מלאכי, הקובל על הכוהנים המביאים קרבנות בעלי מומים על מזבח ה', ואינם רואים שום פסול במעשיהם. מלאכי מציע להם להביא דורון מעין זה למושל המקומי, הפחה. כמובן, דורון זה ישיג הפך מן הרצוי, ורק יכעיס את הפחה. לפי רש"י, אותה תגובה שלילית מתרחשת כאשר כוהן בעל מום משרת במקדש.

המהר"ל, בהסברו על רש"י, בספרו "גור אריה" לתורה מעצים עוד יותר פסילת כוהן בעל מום. וזה לשונו:³ כי העונש גדול יותר, שהרי לא מחשיב ה' יתברך כבשר ודם. שלפני בשר ודם, איש כזה אין ראוי להקריב, ולפני מלך מלכי המלכים מקריב?

לדעת המהר"ל, אמנם לפי פשט רש"י, הקב"ה שווה ערך לפחה, אך במציאות פגיעה בכבודו של הקב"ה חמורה לאין ערוך מפגיעה בכבודו של בשר ודם, רם מעלה ככל שיהיה. הספורנו מביא דעה פוגענית יותר לנכים ואומר: "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב" - לעמוד לשרת בשם ה', כעניין 'כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק' (אס' ד: ב).

אפשר להבין את גישת כל הפרשנים שהבאנו לעיל, מפני שכולם גדלו במציאות של שליטים שחיו בארמונות פאר, ומשמר המלך היה מורכב מגברים חסונים ובריאים. ואם כך נהוג במלכותא דארעא, מן הדין שראוי להיות כן גם בבית המקדש, ארמונו הארצי של הקב"ה.⁴

* ד"ר מיכאל קנובסקי, ביולוג, עורך מדעי ומרצה לכתובה מדעית במכון ויצמן. דבר תורה זה נכתב לעילוי נשמת אביו, פרופ' אליהו קנובסקי ז"ל, שכיחן במשך שנים רבות כראש המחלקה לכלכלה ודיקן הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטת בר אילן.

¹ אתנחתא, קריאות בפרשת השבוע, כרך ראשון, עמ' 301, הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד 2009.

² "הנושא נשים בעבירה פסול, עד שידירנה הנאה" (משנה בכורות ז, ז). ורש"י אומר על אתר שמשמע "נושא נשים בעבירה" הכוונה לנושא גרושה או חלוצה. וכן פוסק הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש, פרק ו, הלכה ט).

³ גור אריה לתורה, חלק ג, עמ' קנג, הוצאת ספרי יהדות בע"מ, תשמ"ד.

בעל "ספר החינוך" מסיט את מוקד סיבת איסור השירות של בעלי מומים במקדש מן הנכים עצמם לתדמיתם בעיני הציבור. וזה לשונו (מצווה רעה):

כי בהיות האדם חשוב במראהו וטוב במעשיו, ימצא חן ושכל טוב בכל אשר יעשה בעיני כל רואיו. ואם יהיה בהפך מזה, פחות בצורתו ומשונה באיבריו, ואם ישר בדרכיו, לא יאותו פעולותיו כל כך אל לב רואיו. על כן באמת ראוי להיות השליח שהכפרה תלויה עליו איש חן, יפה תואר ויפה מראה ונאה בכל דרכיו, למען יתפשו מחשבות בני איש אחריו.

תובנה זו נכונה גם בימינו, על אף שאיפתנו להיות חברה לשוויוניות, שהרי גם כיום קשה למצוא נבחרים ציבור בעלי מומים. נשיא ארצות הברית פרנקלין רוזוולט, שלקה בשיתוק פוליו בשנות השלושים המאוחרות לחייו והיה מרותק לכסא גלגלים, הקפיד שהצלמים יצלמו אותו או יסריטו אותו תוך הסתרת נכותו.⁵ הרב שמשון רפאל הירש, בפירושו לתורה, מביא סיבה תאולוגית חינוכית לפסילת הכוהנים בעלי המומים. וזה לשונו:⁶

וכבר הסברנו את משמעות התמימות הגופנית הנדרשת ביחס לשניהם (הקרוב והמקריב). היא מבטאת גם את שלמות התמסרותנו וגם את שלמות החיים שנזכה בהם בקרבת ה'. מזבח ה' לא הוקם לצורך שבורים ורצועים, עוורים ופסחים, נכים ודוויים וחולים. לא לשם כך נבנה המזבח, כדי שהאדם העייף ישתרך למעלותיו וימצא שם נוחמים לאבליו או רפואות פלאים לחוליו. כי החיים בשלמותם, ברעננותם ובגבורתם, יתקדשו שם לחיי מעש של עבודת ה', וכך יזכו בכרכת ה' של רעננות נעורים וכוה חיים [...]. וכדרך שבעל מום איננו יכול לייצג את האדם הפורה בקרבת ה', כן גם לא יגש להקריב את אשי ה'.

רש"ר הירש מתאר את עבודת ה' האידיאלית כפי שהייתה בזמן מעמד מתן תורה בהר סיני, כאשר לדעת חז"ל, לא היה בעל מום אחד בבני ישראל, וכולם היו בריאים ושלמים.⁷ רש"ר הירש אומר כי רק כוהן תם שאין בו מום יכול לייצג את עבודת ה' המושלמת האמורה להוות דוגמה לעם.⁸ חז"ל, במדרש רבה, חולקים על תובנה זו וקובעים שדווקא בעלי מומים, ובלשונם הציורית "כלים שבורים", רצויים יותר לפני הבורא יתברך:⁹

א"ר אבא בר יודן: כל מה שפסל הקדוש ברוך הוא בבהמה, הכשיר באדם. פסל בבהמה עורת או שבור או חרוץ או יבלת, והכשיר באדם לב נשבר ונדכה. א"ר אלכסנדר: ההדיוט הזה, אם משמש הוא בכלים שבורים, גנאי הוא לו. אבל הקדוש ברוך הוא כלי תשמישו שבורים, שנאמר "קרוב ה' לנשברי לב", "הרופא לשבורי לב" "ואת דכא ושפל רוח", "זבחי אלהים רוח נשברה", "לב נשבר".

מאמר חז"ל סותר במהותו את הציור האמור בפרשתנו, האוסר עבודת כוהן בעל מום. ואם אמנם ה' מעדיף כלי תשמיש שבורים, מדוע אסר על כוהנים בעלי מומים מלעבוד בבית המקדש? מדוע התיר להם לאכול מקודשי המזבח, שהם חלק מן העבודה,¹ כמו שמצינו בכמה מקומות בש"ס, "כהנים אוכלים, ובעלים מתכפרים,"² אבל אסר את שאר העבודות הנעשות בפומבי?

הרב ברוך הלוי אפשטיין, בספרו "תוספת ברכה",³ משיב תשובה שאולי לא תנעם לאוזנינו, אך היא התשובה שלדעת הרב אפשטיין ניתנה בתורה במפורש: (ויקרא כא יז-יח): "דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר, אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לָחֶם אֱלֹהֵינוּ". פִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב". לדעת הרב אפשטיין, כל מקום שנאמר בו בתורה ציווי ואחריו "כי", משמעו שהתורה מביאה טעם לציווי, כגון: "וְיָגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶנּוּ, פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם". (שמ' כב: כ). ובמקרה שלפנינו, נאמר במקרא שהטעם לפסילת כוהנים בעלי מומים הוא שכוהן בעל מום פסול, וזה כמובן טאוטולוגיה מושלמת: חוק המוכרז כחוק על ידי נותן החוק. ואמנם כך מסביר הרב אפשטיין את פסילת הכוהנים בעלי המום: "אכן אפשר לומר כי רוצה לומר בזה שאין לחקור בדין זה

⁴ על פי "בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים" (מלא"א ח: יג).

⁵ <http://ideas.time.com/2013/07/12/the-myth-of-fdrs-secret-disability>

⁶ פירוש רש"ר הירש לויקרא, הוצאת מוסד יצחק ברויאר תשס"ב, עמ' שסח.

⁷ רש"י בשם המכילתא לפסוק "וכל העם רואים את הקולות" (שמ' כ: יד).

⁸ ייתכן שהסברו של רש"ר הירש מבוסס על פירוש הרמב"ן לפסוק "ונתתי משכני בתוכם, ולא תגעל נפשי אתכם" (וי' כו: יא): "והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם. כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר: 'כי אני ה' רופאך'". (שמ' טו, כו). במצב זה, כשרוב האומה הישראלית עובדת את ה', יזכו לאני ה' רופאך, והוא אכן ירפא את כל תחלואיניו."

⁹ ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ז סימן ב

¹ רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק י הלכה יז: אבל בעל מום בין קבוע בין עובר בין שנולד במומו בין שהיה תמים ונפסל חולק ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו'.

² פסחים נט: יומא סח: יבמות מ. שם צ.

³ תוספת ברכה הוצאת מורשת בע"מ תל אביב, תשמ"א. כרך ויקרא עמודים 186-187

ולבקר למה זה כן: למה לא יקריב בעל מום? אך כן הוא הדין, ואין להרהר אחריו". או בעברית מדוברת: למה?
ככה!

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה